
ФІЛОСОФІЯ

УДК 130.122

Береза В. О.

ОСОБИСТІТЬ: ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Особистість одночасно є і суб'єктом, і об'єктом політичної соціалізації як процесу становлення її політичної культури. Розгортання останньої відбувається через осмислення політичних інтересів та потреб, особливостей політичного зростання й активності людини. Її політична діяльність значною мірою залежить від суб'єктивних духовних якостей і їх спрямованості на об'єктивацію у політичних процесах. Саме на реалізацію духовних якостей особистості й спрямований процес її соціалізації. Хоча як соціальний феномен соціалізація одночасно є засвоєнням і активним відтворенням індивідом системи соціальних зв'язків на підставі власної діяльності. Отже, розв'язання завдання об'єктивації духовних якостей особистості в процесі соціалізації є однією з актуальних проблем розвитку сучасного суспільства.

Ключові слова: особистість, духовні якості, соціалізація, політична соціалізація.

Сутність людини полягає в тому, що її життєдіяльність є заснованим на матеріальному виробництві і здійснюваним у системі суспільних відносин процесом свідомого, цілеспрямованого ставлення до навколишнього світу і до себе. Кожний індивід – це реальна, жива людина, реальна особистість, з усіма притаманними їй біологічними та соціальними особливостями. В кожному індивіді сутність людини знаходить свій неповторний вияв, що й репрезентує її як особистість. Таким чином, особистість – це соціальна якість індивіда, неповторна форма існування, функціонування, розвитку всієї системи суспільних відносин. Особистість – це соціальний суб'єкт, в якому знаходить свій вияв уся багатюща сутність людини.

Кожна особистість є основою суспільства і вивчати феномен “особистості” необхідно саме в контексті соціальної системи. Поняття “система” має при цьому ключове значення стосовно процесу розробки, прийняття і реалізації проблем соціальної сфери, політики, економіки. Система (у тому числі політична) як сукупність взаємопов'язаних елементів, що становлять струнку цілісність, має певні закономірності. Осмислення цієї системи – соціальних, політичних, економічних та духовних відносин у суспільстві, взаємозв'язку і взаємовідношень її компонентів – неодмінна умова всебічного аналізу кожної складової суспільства як системи, котра дає можливість розкрити сутність суспільства як цілісної

системи зв'язків, відносин і життя [1]. Суспільство – складна органічна система, частиною якої є соціальна підсистема, що саморозвивається і водночас є суперечливою, яка продукує індивіда, котрий, в свою чергу, створює суспільство.

Сутність людини полягає в тому, що вона (людина) може сформуватися тільки в умовах суспільства. Історична практика переконливо свідчить, що людина вдосконалюється й самореалізується у процесі підключення до різних аспектів суспільних відносин, у т.ч. політичних. Ось чому й нині не втрачає актуальності теза Аристотеля про те, що “людина є політична істота, якій природно призначено жити в суспільстві” [2, с. 380].

Поняття “особистість”, її структура дуже багатогранне і використовується у політології або політичній психології по-різному. Тому необхідно пам'ятати, що жодне визначення особистості не може вважатися вичерпним або хоча б фіксує головні, найбільш суттєві особливості такого складного і багатопланового утворення, яким виступає особистість. Як стверджував О. М. Леонтьєв: “Особистість \neq індивід: це особлива якість, що здобувається індивідом у суспільстві, у сукупності відносин, суспільних за своєю природою, у які індивід залучається” [3, с. 385]. Отже, входження людини у політичні взаємовідносини є важливим чинником стосовно процесу її перетворення в особистість.

“Особистість, – вважав С. Л. Рубінштейн, – визначається своїми відносинами до навколишнього світу, до суспільного оточення, до інших людей. Це відношення реалізується в діяльності людей... Людина є особистість тому, що вона свідомо визначає своє відношення до навколишнього” [4, с. 243]. Дослідники О. Леонтьєв, К. Абульханова-Славська, А. Брушлінський вважають, що “ядром особистості”, джерелом її розвитку є “ієрархія діяльностей”, що розуміється як складна динамічна система взаємодії суб'єкта із суспільством, у процесі якої і формуються властивості особистості. Процес розвитку особистості визначається так: “Формування особистості передбачає розвиток процесу цілеутворення і відповідно розвиток дій суб'єкта. Ці дії виходять за те коло діяльностей, котрі вони реалізують, і вступають у протиріччя з мотивами, що їх породили” [5, с. 210]. Тому в результаті такої дії відбувається зсув мотивів на ціль, зміна їхньої ієрархії і народження нових мотивів – нових видів діяльності. Сукупність взаємовідносин людини зі світом реалізується в діяльності і розкриває себе в її мотивах, тому основою особистості є ієрархічна структура її мотивів. Бажання володарювати, прагнення до політичної самореалізації є мотивами людини до активної діяльності, які проявляють себе тільки у процесі соціалізації особистості.

Щодо використання поняття “особистість” в сучасній політологічній літературі, то спеціальних праць з цієї проблематики майже не існує. Дефініція “особистість” досліджується у навчальній політологічній літературі у контексті тем “Влада і особистість” або “Особистість як суб'єкт політики”. У політологічному дискурсі існує проблема стосовно ролі особистості в політичному процесі. Історично в інтерпретації проблеми ролі особистості в політичному процесі виокремлюються три основні напрямки. Перший представлений концепціями Т. Аквінського, Ж. Бодена, Д. Віко, Т. Гоббса, Е. Дюркгейма, К. Маркса, які відводять особистості пасивну роль у політичному процесі й розглядають індивіда винятково як об'єкт політичної реальності. Представники другого напрямку – А. Адлер, Г. Лассуелл, Г. Сковорода, В. Парето, З. Фрейд, С. Хук, – відводять людському факторові вирішальну роль у визначенні напрямків політичних процесів, тобто вважають особистість суб'єктом політики. Представники третього напрямку В. Винниченко, М. Вебер, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Е. Фромм визнають, що особистість у процесі взаємодії з політикою може виступати як в ролі об'єкта, так і в ролі суб'єкта [9, с. 2].

Значну кількість робіт сучасних українських дослідників було присвячено дослідженню різноманітних аспектів взаємодії особистості і політики. Серед них роботи

І. Алексеєнко, С. Брехарі, Д. Видріна, М. Головатого, Ф. Грінстайна, Г. Ділігенського, Н. Гедікової, Е. Єгорової-Гантман, Ю. Ірхіна, М. Катаєвої, Кудряшової, В. Кременя, В. Мирончука, Л. Нагорної, А. Пахарєва, А. Пойченка, В. Храмова, О. Шестопал. Процес взаємодії особистості і політики розгортається у двох площинах: з одного боку особистість формує політичну ситуацію, впливає на хід політичного процесу, з іншого боку політична реальність впливає на формування окремих структур особистості та на її поведінку. Процес взаємодії зумовлює як зміну особистості під впливом політики, так і зміну політичної реальності в результаті впливу на неї особистості.

Метою нашої статті є дослідження проблеми об'єктивації духовних якостей у контексті соціалізації особистості.

Процес соціалізації пов'язаний, в першу чергу, з процесом виховання особистості. Треба звернути увагу, що від процесу навчання та процесу первинної соціалізації людини залежить яка вже Особистість (із своїми якостями) та Громадянин буде адаптований у політичний процес, і на скільки він буде активний у ньому. Особистість – це цілісне утворення особливого роду. Коли народжується дитина, то говорять, що народилася людина як біологічна істота, але аж ніяк не можна сказати, що народилася особистість. Людина не народжується особистістю, не отримує біологічних гарантій особистісного розвитку, а стає нею в процесі розвитку (кількісні та якісні зміни в організмі). Людина поступово освоює мову, формує свідомість, навички і звички у поведінці з оточуючим світом та людьми, які роблять її суспільною істотою, носієм соціальних відносин. Особистість – це соціальна характеристика людини, яка здатна на самостійну соціально-корисну діяльність, у тому числі й політичну. Саме ж розуміння поняття “особистість” досліджують у контексті розгляду понять “людина”, “індивід”, “індивідуальність”, “розвиток”, “формування”, а також їх взаємозв'язку з аргументованим поясненням так званої формули: “індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють” [6].

У політології під особистістю розуміється не окремий індивід, і індивідуальність як така, а сукупність цілком визначених, тобто повторюваних, стійких, властивих багатьом індивідам якостей. Поняття особистості вбирає в себе “соціальні компоненти” людини, які вона розвиває як представник тієї чи іншої спільноти. Тому особистість – це, передусім сукупність тих соціальних ролей, що їй “пропонується” виконувати на основі її певного соціального статусу в суспільстві. У водночас особистість може формувати власне ставлення до відповідної дійсності, що отримало назву спрямованості особистості. З розвитком суспільства та політичних взаємовідносин зростає багатство змісту й різноманітності людської діяльності, що відображається і на смислового наповненні поняття “особистість”.

Політологія досліджує діяльність індивіда вже у сфері політичних відносин і основне питання стосується проблеми суб'єкта та об'єкта політики. Суб'єктом політичних відносин є не кожна людина, а лише творець політики, тобто особистість, яка справляє реальні впливи на владу у відповідності зі своїми цілями й намірами, інакше кажучи, суб'єкти політики – це люди, які здатні формулювати й реалізовувати свої політичні цілі.

Взагалі суб'єктами політики можуть бути громадянин та організація, суспільний клас і партія, етнос і держава. Існує думка, що суб'єктами політики є лише активні її учасники, які свідомо висувають політичні цілі й ведуть боротьбу за їх досягнення. Така позиція, по суті, обмежує коло суб'єктів політики лише політичними інститутами, елітами й лідерами, залишаючи поза його межами абсолютну більшість рядових виборців, особливо тих, хто з різних причин узагалі не бере участі в голосуванні. Проте й у такій неучасті проявляється політична суб'єктність громадян, яка може полягати в пасивній протидії офіційно здійснюваній політиці. Від участі в політиці у будь-яких її формах не може відмовитися ніхто. Досягнувши певного виборчого віку кожний громадянин так чи інакше стає її

суб'єктом. Інша справа – ступінь участі в політиці, наділення владними повноваженнями. Вона може коливатися в межах від рядового виборця до наділеного величезними повноваженнями глави держави [7, с. 322]. Люди, природа та організації поряд з усім спектром соціально-економічних процесів, що виникають під час їх взаємодії, обов'язково повинні розглядатися, на думку професора О. Коротич, як об'єкти політики [8, с. 83].

Але основою політичною діяльності є особистість і її суб'єктивні духовні якості та проблема їх об'єктивації в процесі соціалізації у відповідні політичні установки та політичну культуру. Ставлення особистості до зовнішнього світу, до інших людей і до самого себе визначає її спрямованість на об'єкт. Даним об'єктом можуть виступати як елементи матеріальної і духовної культури, інші люди, так і сам суб'єкт. Спрямованість на об'єкт характеризуються сукупністю стійких мотивів діяльності, що виникають на основі інтересів особистості, схильності й переконань, тобто на основі переробки інформаційного потоку, доступного особистості [10, с. 138].

Об'єктивація духовних якостей вкрай необхідна для політичного процесу і, взагалі, саме на це і спрямований весь процес соціалізації особистості. Треба відзначити, що суб'єктивність – це єдиний засіб, за допомогою якого ми пізнаємо світ. Суб'єктивність поділяють на загальнолюдську та індивідуальну, і всі теорії та філософські концепції, які формують наше розуміння про світ, засновані на цих цінностях. Суб'єктивність всередині нас є тільки істиною, незважаючи на припущення про суб'єктивність “істини”, яке ми робимо. Створення світогляду всередині нас є суб'єктивним, поряд з існуванням концепції відкриття або створення ідей. Об'єктивізація все ж таки перетворює суб'єктивність духовних якостей особистості на конкретні політичні установки та підвищує рівень політичної культури. Людина завжди є усвідомлювальним, самоусвідомлювальним суб'єктом, що є необхідною умовою формування її духовного світу. Духовний світ особистості є утворенням ідеальним, яке належить до суб'єктивної реальності [11, с. 17].

За своєю природою духовні якості людини завжди суб'єктивні. Насамперед духовність виявляється у спрямуванні інтересів, схильності людини до пізнання, засвоєнні та створенні духовних цінностей та якостей. Духовні цінності містять наступні складові: загальногуманістичні (добро, краса, любов, знання) та індивідуальні (інтереси, погляди, переконання, духовний ідеал, який є уявленням людини про такі якості особистості, такі особливості її ставлення до природи, людей, світу в цілому, які є гідними наслідування). Отже, духовні ціннісні орієнтації особистості необхідно розглядати як складну систему психічних утворень, яка спрямована на процес засвоєння (сприймання, інтеріоризацію, створення) духовних цінностей та появи певних якостей людини. Водночас це є позитивна установка особистості на духовні вчинки. За умов цілеспрямованого формування духовні цінності та якості можуть набути вищої форми (а це й є їх об'єктивація) – трансформуватися до духовних потреб, тобто систему мотивів активності людини, яка спонукає людину до різних видів духовної діяльності (пізнавальної, естетичної, комунікативної). На відміну від інших видів діяльності, духовна діяльність визначається не прагматичними цілями, а спрямована на задоволення безкорисливих духовних потреб (у знаннях, спілкуванні, естетичному задоволенні). Але, духовні якості як психологічний феномен є творчою здатністю людини до психічної самореалізації та самовдосконалення й мають складну структуру [12].

Наявність цінностей є виявом небайдужості людини у ставленні до оточуючого, яка виникає зі значущості різних сторін, аспектів навколишнього світу для її життя. Особистість починає узгоджувати і будувати свої взаємини з іншими, спрямовувати зусилля на самовдосконалення відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, власних переконань і поглядів, що є виявом її духовних потреб у самореалізації і саморозвитку. Але в процесі соціалізації у

людини виникають духовні потреби, що означає прагнення індивіда до засвоєння загальнолюдських та індивідуальних цінностей і їх створення в процесі духовних видів діяльності. В індивідуальні цінності входять інтереси, погляди, ідеали, потреби особистості, які є результатом усвідомлення оточуючого світу і свого власного місця в ньому. А політика та політична діяльність у ході процесу соціалізації і є для особистості самореалізацією.

Соціалізація – це соціальний феномен, який містить два взаємопов'язаних процеси – засвоєння й активне відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок власної активної діяльності. Але процес засвоєння соціального, у тому числі й політичного досвіду, відбувається шляхом включення індивіда в суспільно-політичні зв'язки, а надалі вже не можна успішно політично соціалізуватися поза активною політичною діяльністю, не вступаючи у взаємодію з політичним середовищем. Поступово особистість у ході політичної соціалізації формує свої політичні цінності, ідеали, але взаємодія з політичним середовищем може викликати в об'єкта політичної соціалізації проблему об'єктивації. Дійсно, відчуття та духовні якості, що виникають як суб'єктивний стан, перетворюються у сприйняття об'єкта. Але поступово об'єкт політичної соціалізації поступово уніфікується. Так, наприклад, характеризуючи сутність об'єктивації, філософ М. Бердяєв визначає її характерні особливості: відчуженість суб'єкту від об'єкту, поглинання індивідуального та особистісного загальним, безособово-універсальним, панування необхідності, зовнішня детермінація, придушення та закриття свободи, соціалізація людини та її думок, яка знищує людську оригінальність [13, с. 273]. Філософ вважав, що в об'єктивації не існує залучення до предмету, вона означає втрату свободи інтуїції та відчуттів, підкорення їх необхідності, яка панує у світі. Але сутність політичних установок та рівень політичної культури особистості щодо вирішення проблеми об'єктивації залежить вже від розвитку політичних інститутів, громадянського суспільства в країні.

У зв'язку з тим, що політична соціалізація багато в чому визначається потребами політичної практики, найважливішою психолого-педагогічною проблемою є створення ефективних технологій, які оптимізують процес засвоєння особистістю цілей і цінностей пануючої в суспільстві політичної культури. Вибір тієї чи іншої моделі політичної соціалізації диктується типом суспільно-політичних відносин і рівнем розвитку демократії в країні. Модель, яка функціонує в українському суспільстві, загалом орієнтована на західноєвропейський тип політичної соціалізації, який відрізняється високим ступенем особистісної свободи в поєднанні з відповідальністю людини за свій вибір і свої вчинки [14, с. 138].

Найважливішою відмінною ознакою національної моделі політичної соціалізації особистості, що формується, стала інституалізація тези про неприпустимість силових методів нав'язування політичних цінностей. Наукове обґрунтування цього процесу базується на теоріях, орієнтованих на добровільне, свідоме й вільне прийняття людиною політичних цілей і на її усвідомленому виборі свого ставлення до політичної діяльності. Принциповим моментом у цьому процесі є формування позитивної психологічної установки й добровільності прийняття норм і цінностей пануючої в суспільстві демократичної політичної культури. Тому всі духовні якості особистості повинні через об'єктивацію в процесі соціалізації перетворитися у політичні установки та політичну культуру.

Сутність політичної культури полягає в тому, що у людей в процесі навчання і накопичення ними власного досвіду формуються більш менш сталі, типові для певної спільноти “зразки” орієнтацій відносно політичної системи, її інституцій, інших учасників політичного процесу, а також відносно самого себе [15, с. 195]. Дійсно, є “зразки”, але й є самодостатня особистість із своїми політичними установками та рівнем політичної культури. Виховна функція політичної культури (політична соціалізація) спрямована на формування і

розвиток індивіда як суб'єкта політичних відносин. Це відбувається на основі тих політичних цінностей та норм поведінки, які переважають у суспільстві в цілому або відповідають інтересам і цілям тих чи інших соціальних спільнот.

Недостатній рівень засвоєння демократичної політичної культури є однією з причин відчуження людей від суспільно-політичних процесів в українській державі. Треба підкреслити, що Україна ще молода держава і за роки свого існування ми стали свідками зростаючого розколу всередині суспільства, змін усталених ціннісних систем, моральних норм та намагань у пошуку рис нової цілісності. Невпевненість духу часу відображається в постійних дискусіях з приводу ірраціональності, зростання ризиків, майже статусному обґрунтуванні ідеології безпорадності перед руйнівними впливами епохи. Стрімка сила духовно-ціннісних пошуків опиняється у вакуумі духовності, який нічим наповнити, окрім схожих на заклинання сентенцій про перехідність, маргінальність, нестабільність часу та відчуття себе в ньому. У ситуації, коли світ для людини й людина для світу втрачають знайомий та зрозумілий характер, відчувається нагальна необхідність пошуку особистості, в якій може розкритися нове відображення себе в дзеркалі часу. Визначена проблема перебуває в площині кризи ідентичності з відсутністю відчуття перспектив життєвого шляху. У розгорнутому розмаїтті ідентифікаційних підходів – етнічному, релігійному, політичному, регіональному, гендерному тощо, – прихованим залишається сутність особистісного бачення – відкриття себе в істинно людському “Я” [16, с. 7]. Отже, подолання кризи ідентичності є нагальною потребою соціалізації особистості.

Література:

1. *Титарчук М. О.* Поведінка особистості як діяльність: соціально-філософський погляд [Електронний ресурс] / М. О. Титарчук // Мультиверсум: філософський альманах. – 2006. – № 58. – Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_58/Tytarchuk.htm
2. *Аристотель.* Сочинения : в 4 т. – Т. 4 / Аристотель ; [ред., вступ.ст. А. И. Доватур]. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
3. *Леонтьев А. Н.* Избранные психологические произведения : в 2 т. / А. Н. Леонтьев [под ред. В. В. Давыдова и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – 1983. – 392 с.
4. *Рубинштейн С. Л.* Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1976. – 416 с.
5. *Леонтьев А. Н.* Избранные психологические произведения : в 2 т. / А. Н. Леонтьев [п од ред. В. В. Давыдова и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – 1983. – 392 с.
6. *Староста В. І.* Поняття “особистість” у навчальній педагогічній літературі [Електронний ресурс] / В. І. Староста, В. О. Штефуца // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти – 2012. – № 8. – Режим доступу : http://www.zoipro.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip8.html
7. *Шляхтун П. П.* Політологія (теорія та історія політичної науки) : підручник для вузів / П. П. Шляхтун. – Київ : Либідь, 2002. – 576 с.
8. *Коротич О.* Уточнення переліків суб'єктів і об'єктів регіональної політики держави / Олена Коротич // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1(5). – С. 81-89.
9. *Брехаря С. Г.* Особистість як суб'єкт політики: мотиваційний аспект реалізації політичної влади : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / Світлана Григорівна Брехаря. – К. : Б. в. – 19 с.
10. *Лупанова Н. А.* Социальное и профессиональное самоопределение личности как психолого-педагогическая проблема / Н. А. Лупанова // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2008. – № 7 (11). – С. 136-140.
11. *Васильева О.* Духовність та духовний світ особистості / О. Васильева // Українське релігієзнавство. – 2003. – № 27–28. – С. 14-22.
12. *Маценко Ж. М.* Суб'єктивні чинники феномену духовності в синергетичному контексті / Ж. М. Маценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psy-genetno.org.ua/node/153>
13. *Бердяев Н. А.* Опыт эсхатологической метафизики / Н. А. Бердяев // Царство Духа и царство Кесаря. – М. : Республика, 1995. – С. 164-288.

14. Карнаух А. Політична соціалізація студентської молоді: сутнісні характеристики, особливості, тенденції / А. Карнаух // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2006. – Вип. 17. – С. 136-140.
15. Поліщук І. О. Політична культура: дефініція, структура, функція / І. О. Поліщук // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 3 (17). – С. 194-196.
16. Астахова Т. Г. Сутність духовного лідерства в персоналістичній концепції М. О. Бердяєва / Т. Г. Астахова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 7-12.

Бережа В. А. Личность: проблема объективации духовных качеств в контексте социализации.

Личность одновременно является и субъектом, и объектом политической социализации как процесса становления ее политической культуры. Развертывание последней происходит через осмысление политических интересов и потребностей, особенностей политического роста и активности человека. Ее политическая деятельность в значительной мере зависит от субъективных духовных качеств и их направленности на объективацию в политических процессах. Именно на реализацию духовных качеств личности и направлен процесс ее социализации. Хотя как социальный феномен социализация одновременно является усвоением и активным воспроизведением индивидом системы социальных связей на основании собственной деятельности. Итак, решение задачи объективации духовных качеств личности в процессе социализации является одной из актуальных проблем развития современного общества.

Ключевые слова: личность, духовные качества, социализация, политическая социализация.

Bereza V. A. Personality: the Problem of Objectification of Spiritual Qualities in the Context of Socialization.

Personality is both subject and object of political socialization as a process of formation of political culture. Deployment of personality is through understanding the political interests and needs, and growth characteristics of political activity. Its political activity largely depends on subjective spiritual qualities and their focus on the objectification of the political process. It is the realization of spiritual personality traits and directed the process of socialization. The solution of problem of objectification of spiritual qualities of personality in the process of socialization is one of the urgent problems of modern society.

Keywords: personality, spiritual qualities, socialization, political socialization.

УДК (130.123.1+141.31) (477)

Бондар С. С.

**ДІАЛЕКТИКА ТВОРЧОСТІ В СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ
МИСЛИТЕЛІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПЕРІОД
БАРОКОВОЇ СХОЛАСТИКИ**

Стаття присвячена дослідженню проблеми діалектики творчості в соціально-філософських поглядах мислителів Києво-Могилянської Академії. Поставлено акцент на тих джерелах, які присвячені проблемам творчості. Досліджено, що творчість є найдовершенішою формою розвитку. Диференційовано чинники, що впливають на параметри творчості. На основі проаналізованого матеріалу досліджено, що творчість може усвідомлюватись суто на рівні фіксації та опису її одиничних проявів в тих чи інших формах безпосередньої соціальної діяльності, або ж теоретично репрезентуватись на трансцендентному рівні. Опираючись на принцип історизму, прослідковано діалектику об'єкта та суб'єкта творчості, діалектику старого та нового, традицій і новаторства. Доведено, що найяскравішим прикладом діалектичної суперечності одиничне-загальне-всезагальне виступає в якості суб'єкта історії Києво-Могилянська Академія.